

วัดวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

วัดวิเศษชัยชาญ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน้อยปากตะวัน-
ออก ในท้องที่ตำบลไผ่จำศีล อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัด
อ่างทอง และที่ตั้งของวัดวิเศษชัยชาญนี้อยู่ติดกับบริเวณ
ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอวิเศษชัยชาญด้วย

วัดวิเศษชัยชาญนี้ เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของเมือง
วิเศษชัยชาญในสมัยอยุธยา และชื่อของวัดนี้คงตั้งชื่อตาม
ชื่อของเมืองวิเศษชัยชาญนั่นเอง ที่นักรู้มาถึงเรื่องที่น่าคิด
ว่า ชื่อ “วิเศษชัยชาญ” อันเป็นชื่อของเมือง ชื่อของวัด
และท้ายที่สุดก็มาเป็นชื่อของอำเภอหนึ่งในจังหวัดอ่างทอง
นั้น มีความเป็นมาอย่างไร และทำไมจึงมีชื่ออย่างนี้ ตั้งนั้น
ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องราวของวัดวิเศษชัยชาญตามหัวเรื่อง
ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงเรื่องราวความเป็นมาของเมืองวิเศษ-
ชัยชาญ อันเป็นต้นกำเนิดของวัดวิเศษชัยชาญ ดังนี้

เมืองวิเศษชัยชาญได้ปรากฏในพระราชพงศาวดาร
เป็นครั้งแรก เมื่อราว พ.ศ. ๒๑๑๐ ตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระ
พระสรรเพชญ์ที่ ๑ (พระมหาธรรมราชา) คราวที่สมเด็จพระ
พระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จยกกองทัพไปรบ

กับพระยาพะสิมที่เมืองสุพรรณบุรี ทั้งข้อความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“ถึง ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ เวลายามกับสองนาฬิกา ๙ บาท จึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทั้งสองพระองค์เสด็จยกพยุหยาตราทัพจากพระนครศรีอยุธยาไปโดยชลมารค เสด็จขึ้นเหยียบชิงชัยภูมิตำบลลุมพลี และให้พระยาพิชัยสงครามพันไม่ช่มนามแล้ว เสด็จจากลุมพลีประทับเรือพระที่นั่ง ณ เมืองวิเศษชัยชาญ จึงเสด็จยกพยุหยาตราทัพขึ้นโดยสถลมารคไปตั้งทัพหลวง ณ ตำบลสามখনอน . . .

ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เมืองวิเศษชัยชาญได้ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ซึ่งก่อนหน้านั้น ๕ ปี คือราว พ.ศ. ๒๑๐๕ ที่อยู่ที่ตำบลบ้านยี่ล้น (ซึ่งปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอวิเศษชัยชาญ) ก็ได้ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ตอนญาณพิเชียรเป็นกบฏ แต่ไม่ได้กล่าวว่าตำบลบ้านยี่ล้นนั้นขึ้นกับเมืองใด เป็นแต่กล่าวว่าญาณพิเชียรเป็นจลาจลในจังหวัดแขวงหลวง ซึ่งอาจจะรวมอยู่ในแขวงพระนครหลวงก็ได้

ดังนั้น เมืองวิเศษชัยชาญจะต้องตั้งขึ้นระหว่างราว

พ.ศ. ๒๑๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๑๑๐ อย่างแน่นอน คือนับตั้งแต่
 ตอนอาณาพิเชียรเป็นกบฏมาถึงตอนสมเด็จพระนเรศวรกับ
 สมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จยกทัพไปรบกับพระยาสิมที่เมือง
 สุพรรณบุรีนั่นเอง ซึ่งในระยะนี้ก็ตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระสรรเพชญ์ที่ ๑ (พระมหาธรรมราชา) แต่ว่าใครจะเป็น
 ผู้ตั้งเมืองวิเศษชัยชาญขึ้นนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน
 แต่ก็มีผู้สันนิษฐานไว้ต่าง ๆ กัน

พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ก็ได้
 สันนิษฐานไว้ว่า “ถึงแม้เมืองวิเศษชัยชาญจะตั้งในแผ่นดิน
 สมเด็จพระมหาธรรมราชา แต่ก็คงเป็นด้วยพระดำริของ
 สมเด็จพระนเรศวรนั่นเอง”

และยังมีผู้เขียนบทความเรื่องประวัติศาสตร์อำเภอ
 วิเศษชัยชาญ ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “การขนานนามเมือง
 ว่า “วิเศษชัยชาญ” อันมีความหมายถึงความเป็น “ยอด
 นครบ” นี้ น่าสันนิษฐานว่า มีมูลมาแต่คนในท้องถิ่น
 เมืองวิเศษชัยชาญได้มีส่วนเป็นกำลังรบของสมเด็จพระ
 นเรศวร ผู้ทรงเป็นจอมทัพทำการต่อสู้ป้องกันอริราชศัตรู
 ในครั้งสำคัญ ๆ จนปรากฏพระเดชานุภาพมาตั้งแต่ก่อน
 เสวยราชย์ สมกับพระราชทานนามนี้ให้เป็นอนุสรณ์ เป็น

เกียรติภูมิแห่งทหารหาญของพระองค์”

เป็นที่สังเกตอีกประการหนึ่งก็คือว่า ชื่อ วัด หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอในจังหวัดอ่างทอง มีคำว่า “ไชย” เข้าไปเกี่ยวข้องกับหลายแห่ง แต่ละแห่งก็เกี่ยวข้องกับการสงครามของสมเด็จพระนเรศวรทรงสน เช่น “ไชโย” เป็นชื่อวัด ตำบล และอำเภอ และยังมีตำบลชัยภูมิ ตำบลชัยฤทธิ์ ขึ้นกับอำเภอไชโย และมีวัดไชยสงคราม วัดไชยมงคล วัดสนามชัย ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กันในท้องที่อำเภอเมืองอ่างทอง อีกด้วย

สำหรับเมืองวิเศษชัยชาญ เมื่อได้ปรากฏในพระราชพงศาวดารเป็นครั้งแรกคราวนั้นแล้ว ต่อมาก็ได้ปรากฏในพระราชพงศาวดารอีกบ่อยครั้ง เนื่องจากเป็นเขตติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา และอาณาเขตของเมืองวิเศษชัยชาญสมัยนั้นกว้างขวาง มีพื้นที่ถึง ๒ ลุ่มน้ำคือ แม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำน้อยและรวมอำเภอทั้ง ๗ อำเภอของจังหวัดอ่างทอง ในปัจจุบันทั้งหมด คืออำเภอเมืองอ่างทอง, ไชโย, ป่าโมก, โพนทอง, วิเศษชัยชาญ, แสวงหา, และสามโก้,

ที่ตั้งของเมืองวิเศษชัยชาญในสมัยนั้น สันนิษฐานกันว่า คงตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน้อยปากตะวันออก เพราะมี

โคกใหญ่อยู่โคกหนึ่ง ชาวบ้านเรียกหมู่บ้านที่มีโคกใหญ่อยู่
 หนึ่งว่า “บ้านจวน” คงจะเป็นที่ตั้งจวนผู้ว่าราชการเมือง
 เพราะปัจจุบันนี้ ไม่มีโบราณวัตถุสถานแห่งใดเลยที่น่าจะ
 เป็นที่ตั้งเมืองวิเศษชัยชาญ นอกจากที่บ้านจวนนี้ ปัจจุบัน
 นี้หมู่บ้านที่มีชื่อว่า “บ้านจวน” และโคกใหญ่นั้น อยู่ใน
 ท้องที่ตำบลไผ่จำศีล และอยู่เหนือที่ว่าการอำเภอวิเศษ-
 ชัยชาญประมาณ ๒ กิโลเมตร

ในราวปลายสมัยกรุงธนบุรี หรืออาจเป็นต้นสมัย
 รัตนโกสินทร์ได้มีการย้ายเมืองวิเศษชัยชาญไปตั้งใหม่ที่
 ตำบลบ้านแห ตรงวัดไชยสงคราม ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ
 เจ้าพระยา และเปลี่ยนชื่อจากเมืองวิเศษชัยชาญเป็นเมือง
 อ่างทอง แต่การย้ายเมืองและเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่นั้น ไม่
 ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าเมื่อใด จึงสันนิษฐานกันว่าคง
 จะเป็นตอนปลายสมัยกรุงธนบุรี หรือตอนต้นสมัยรัตน-
 โกสินทร์นั่นเอง สาเหตุที่ย้ายก็เข้าใจว่า แม่น้ำน้อยอันเป็น
 ที่ตั้งเมืองวิเศษชัยชาญนั้นคงจะตื้นเขิน เรือเดินไม่ได้ใน
 ฤดูแล้ง (แต่ปัจจุบันนี้แม่น้ำน้อยมีความสะดวกสบายในการ
 เดินเรือดีกว่าแม่น้ำเจ้าพระยาเสียอีก เพราะมีระบบการ
 ชลประทานที่ดี)

ต่อมาในราว พ.ศ. ๒๔๓๙ ทางราชการได้แบ่งการปกครองของเมืองอ่างทองเป็นอำเภอต่าง ๆ แต่ชื่อ “วิเศษชัยชาญ” ที่ถูกเปลี่ยนจากเมืองก็ยังไม่มีการตั้งเป็นอำเภอ คงมีแต่อำเภอไผ่จำศีล ซึ่งตั้งที่ว่าการอำเภออยู่ที่ตำบลไผ่จำศีล และอยู่ที่ที่ตั้งเมืองวิเศษชัยชาญเดิม ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าชื่อ “ไผ่จำศีล” กับ “วิเศษชัยชาญ” นั้นชื่อใดมีมาก่อน อย่างไรก็ตามชื่อ “ไผ่จำศีล” นั้น พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้เคยไล่เสียงตำนานจากชาวบ้านได้ความว่า เดิมมีหมู่บ้านอยู่หมู่บ้านหนึ่งได้บ้านจวนลงมา มีชีเข้าไปจำศีลอยู่ในระหว่างหมู่บ้านนั้น จึงเรียกกันว่า “ไผ่จำศีล”

ชื่อ “วิเศษชัยชาญ” ได้กลับมาเป็นชื่ออำเภอวิเศษชัยชาญอีกครั้งหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๑ เพราะทางราชการได้เปลี่ยนจากชื่ออำเภอไผ่จำศีลนั่นเอง เพื่อให้ตรงกับชื่อที่เคยมีชื่อเสียงปรากฏมาก่อนแต่โบราณนั่นเอง เพราะ “วิเศษชัยชาญ” เคยเป็นชื่อเมืองที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารมาแล้ว ถ้าหากไม่กลับมาเรียกชื่อกันอีกแล้ว ก็จะถูกหลงลืมไปได้ ส่วน “ไผ่จำศีล” ซึ่งมีตำนานเล่ากันมา ก็ยังปรากฏเป็นชื่อตำบลอยู่ก็ดูจะเหมาะสมดีแล้ว

เนื่องจากอำเภอวิเศษชัยชาญเป็นเมืองมาแต่สมัย
อยุธยาตั้งกล่าว จึงปรากฏว่ามีโบราณวัตถุสถานสมัยอยุธยา
โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยอยุธยาตอนปลายหลายแห่ง ซึ่งก็มัก
จะเป็นวัด เช่น วัดหลวง วัดเขียน วัดอ้อย และวัด
วิเศษวิชัยชาญ เป็นต้น

คราวนี้กลับมาเรื่อง “วัดวิเศษชัยชาญ” ตามหัวเรื่อง
เสียที ส่วนวัดหลวง วัดเขียน และวัดอ้อยนั้น ก็มีโบราณ
วัตถุสถานที่น่าสนใจ จะขอนำมากล่าวที่หลังเมื่อมีโอกาส

วัดวิเศษชัยชาญนี้เข้าใจว่าคงจะสร้างและตั้งชื่อ
ภายหลังที่ตั้งเมืองวิเศษชัยชาญ แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานใน
พระราชพงศาวดารเลย อย่างไรก็ตามวัดนี้จะต้องเป็นวัด
คู่บ้านคู่เมืองของเมืองวิเศษชัยชาญอย่างแน่นอน พระ
อุโบสถหลังเก่าซึ่งสร้างสมัยอยุธยา ได้ถูกน้ำเซาะตลิ่งพัง
เข้ามาเรื่อย ๆ จนถึงพระอุโบสถ และก็พังลงแม่น้ำน้อยจน
หมดสิ้น เนื่องจากที่ตั้งของวัดนี้อยู่ริมแม่น้ำน้อยตอนที่น้ำ
ไหลฟุ้งมายังบริเวณวัดพอดี จึงน้ำเสียดายพระอุโบสถหลัง
เก่าวันที่พังลงน้ำไป

แต่ก็ยังมีวิหารเก่าแก่อยู่หลังหนึ่ง ซึ่งมีรูปลักษณะ
แปลกและน่าสนใจมาก ก็เป็นวิหารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

สร้างเป็นแบบจตุรมุขมีเสากลมใหญ่สิบสองต้นเรียงรายอยู่
 ค้านนอกทั้งหมดยุ่ ทั่ววิหารมีประตูทางเข้าทั้งสี่ด้าน ๆ ละ
 บาน หลังคาวิหารมี ๔ ชั้น ๒ ชั้นบนเป็นจตุรมุข ที่หน้า
 บันทั้ง ๔ ด้านมีลวดลายงดงามมาก ลักษณะของวิหาร
 หลังนี้เหมือนกับมณฑปนั่นเอง

สำหรับพระอุโบสถหลังใหม่ที่สร้างขึ้นแทนหลังเก่านี้
 ก็สร้างได้อย่างสวยงามยิ่ง และมีสิ่งที่น่าสนใจน่าชมมาก มี
 ลักษณะแปลกอยู่อย่างหนึ่งก็คือ พระอุโบสถยกพื้นขึ้นมา
 ใต้ถุนสูง พระอุโบสถหลังนี้เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒
 และสร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นี้เอง

ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปสวยงามประดิษฐาน
 อยู่ และยังมีจิตรกรรมฝาผนังรอบพระอุโบสถทั้ง ๔ ด้าน
 อีกด้วย เมื่อได้เห็นจิตรกรรมฝาผนังรอบพระอุโบสถนี้แล้ว
 ทำให้คิดถึงพระอุโบสถหลังเก่าที่พังลงน้ำไป เข้าใจว่าคง
 จะมีจิตรกรรมฝาผนังอยู่ด้วย เพราะจากการสังเกตดูวัดที่
 สร้างในสมัยอยุธยาที่อยู่ในท้องที่อำเภอวิเศษชัยชาญนี้
 ล้วนมีจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามทั้งสิ้น เช่น ที่วัดเขียน
 และวัดหลวง เป็นต้น

จิตรกรรมฝาผนังรอบพระอุโบสถวัดวิเศษชัยชาญนี้

ถึงแม้จะมีอายุประมาณ ๓๐ ปีเศษก็ตาม ก็นับว่ามีความงาม
 น่าชมน่าศึกษาอย่างยิ่ง จิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้เป็นฝีมือ
 ของช่างเขียนฝีมือเดียวกับช่างเขียนที่ซ่อมจิตรกรรมฝาผนัง
 ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จังหวัดพระนคร คือเป็น
 จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์รุ่นหลังทั่วๆไป ลักษณะ
 ของภาพมีการแรเงา มีการใช้เส้นเกินหรือทัศนียภาพ
 (Perspective) ในรูปสิ่งก่อสร้างต่างๆ ส่วนภาพพระ นางยักษ์
 ก็เป็นแบบสีแบนตัดเส้น ภาพตอนบนติดเพดานเป็นภาพ
 เทพชุมนุม ๓ แถว ซึ่งมีเฉพาะผนังด้านข้างซ้ายขวาเท่านั้น
 ส่วนตอนล่างระดับหน้าต่างเป็นภาพทศชาติ ส่วนผนังด้าน
 หน้าเป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ มีแม่พระธรณี
 บิบบวยผม ที่แปลกอย่างหนึ่งก็คือ มีซำศึกเป็นฝรั่งซำ
 เขียนแบบสากลทุกอย่าง เมื่อดูแล้วไม่เข้ากับภาพอื่นๆ เลย
 ส่วนด้านหลังพระประธานเป็นภาพเกี่ยวกับสวรรค์นรก
 แต่ว่าบางตอนลบเลือนไปบ้างแล้วโดยเฉพาะตอนที่ใกล้
 ประตูออก อย่างไรก็ตามภาพส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพดีและ
 น่าชมอย่างยิ่ง ไม่เหมือนกับจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเขียน
 และวัดหลวง ซึ่งเป็นจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอน
 ปลาย แต่ว่าลบเลือน ถูกขีดข่วน และถูกปูนพอกทับ
 เสียหายไปมากแล้ว ส่วนที่วัดสี่ร้อย อำเภอวิเศษชัยชาญ

เหมือนกันก็มีจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ อันเป็นจิตรกรรมฝาผนังราวสมัยรัชกาลที่ ๔ หรือรัชกาลที่ ๕ ก็ลบเลือนไปมากเช่นกัน เข้าใจว่าที่พระอุโบสถวัตวิเศษชัยชาญนี้ คงไม่มีสภาพอย่างนั้นเพราะทางวัดก็รักษาเป็นอย่างดีอยู่แล้ว

วัตวิเศษชัยชาญนี้ มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า “วัดท่าสุวรรณ” ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันจนคุ้นหู และเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้เสด็จประทับร้อนที่วัดนี้ เมื่อคราวเสด็จประพาสลำแม่น้ำน้อย และลำแม่น้ำใหญ่

การเดินทางไปยังวัตวิเศษชัยชาญในปัจจุบันนั้นนับว่าสะดวกมาก เพราะมีถนนถึงบริเวณวัดเลยทีเดียว ถ้าเดินทางจากกรุงเทพมหานคร จะไปได้ตามถนนพหลโยธิน แยกที่วังน้อยเข้าอยุธยา จากอยุธยาถึงอ่างทอง ซึ่งเป็นถนนดีตลอด ส่วนจากอ่างทองถึงวัตวิเศษชัยชาญนั้นถนนยังไม่สู้ดีนัก รวมระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงอ่างทอง ๑๑๗ กิโลเมตร และจากอ่างทองถึงวัตวิเศษชัยชาญ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “วิทยาสาร”

ฉบับที่ ๒๕ ปีที่ ๒๐

๑ สิงหาคม ๒๕๑๒